

Comerciants i fabricants. Una reflexió sobre l'origen comercial del capital industrial: el cas de Vilanova i la Geltrú*

per Raimon Soler i Becerro

Investigador al Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat de Barcelona

Ja fa algun temps que Josep M. Fradera ha mostrat com la vitivinicultura es va subordinar al complex industrial-comercial i com les activitats comercials es van posar al servei de les necessitats de la indústria durant les primeres dècades del segle XIX. D'altra banda, Jordi Maluquer de Motes ja fa uns anys que apuntava de forma incipient els vincles existents entre la burgesia industrial i la colonial i plantejava la hipòtesi de l'origen agrari de bona part del capital industrial. Més recentment, Gràcia Dorel ha demostrat a bastament com el capital de l'empresa «Miguel Puig y Cia.» era d'origen completament colonial.¹ Seguint aquesta línia, doncs, el que pretenc en aquest article és mostrar el lligam directe entre la part del comerç més vinculat al món colonial —el comerç de vins— i la industrialització catalana del vuit-cents, i com aquest lligam directe no es va limitar a la simple inversió o al pas d'alguns comerciants a la indústria, sinó que comerç i indústria venien a formar un tot integrat. Això partint de l'anàlisi d'un cas concret, el de Vilanova i la Geltrú, que tot i que no es pot extrapolar globalment al conjunt de Catalunya, sí que crec que és força indicatiu del paper que l'estructuració del sistema comercial vuitcentista va jugar en la industrialització catalana. Per això

* S'ha d'advertir que la major part de la documentació d'aquest paper s'ha obtingut de la base de dades «Empreses i empresaris a la Catalunya del segle XIX» del Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat de Barcelona.

Aquest text està basat en la primera part del darrer capítol del Treball de Recerca del Doctorat Interuniversitari en Història Econòmica que va ser llegit l'octubre de 1995 davant d'un tribunal format pels doctors Jordi Nadal, Carles Sudrià i Josep M. Benaul. Diferents versions del text han estat llegides per Josep Colomé, Francesc Valls, Josep M. Fradera i Jordi Nadal. A tots ells vull agrair els interessants comentaris i consideracions que n'han fet. De tota manera, qualsevol error només és atribuïble a l'autor, el qual per a la realització de la seva tesi doctoral compta amb una beca de la Fundació Caja de Madrid.

1. J. M. FRADERA, *Indústria i mercat. Les bases comercials de la industrialització catalana moderna (1814-1845)*, Barcelona, 1987; J. MALUQUER DE MOTES, «La burgesia catalana i l'esclavitud colonial: modes de producció i pràctica política», *Recerques* 3, Barcelona, 1974, 83-136; «Les relacions entre agricultura i indústria en el desenvolupament capitalista del vuit-cents. Algunes hipòtesis», *Primer Col·loqui d'Història Agrària*, València, 1985, 199-212. G. DOREL-FARRÉ, «Los orígenes del capital industrial catalán: el ejemplo de la familia Puig de Vilanova i la Geltrú», *Revista de Historia Industrial* 8, Barcelona, 1995, 173-192.

presento primer una panoràmica general del procés d'industrialització en aquesta població, per passar després a plantejar alguns casos concrets que es poden prendre com a exemplificadors.

1. Vilanova i la Geltrú: un procés d'industrialització

1.1. EL SORGIMENT D'UN NOU CENTRE INDUSTRIAL

De tots és conegut que a partir de l'expansió de l'energia de vapor com a força motriu en la indústria cotonera es va produir un desplaçament d'aquesta activitat cap a les comarques que es trobaven a la zona litoral del país, especialment pel que fa a la filatura. Va ser durant aquest procés que Vilanova es va convertir en una de les principals ciutats industrials. De fet, ja ha estat considerat com l'exemple més característic d'aquest desplaçament ja que, sense comptar amb cap mena de tradició en la indústria cotonera, va passar a ser un nucli rellevant de la indústria tèxtil amb algunes de les principals empreses del sector al segle XIX.²

Si analitzem aquest desplaçament amb més cura, però, veurem que es van produir canvis significatius en la distribució espacial de la indústria fins i tot dins l'àmbit de la zona costanera. D'aquesta forma, el creixement de la indústria cotonera a la comarca del Garraf va ser més important que en altres, com el Maresme o el Baix Camp, amb una dilatada tradició en la manufactura dels teixits de cotó. Mataró, que seria la representant al quadre 1 del Maresme, tot i haver augmentat el nombre de fusos entre 1851 i 1861, ho féu en una proporció menor que les altres dues ciutats; d'altra banda, al final d'aquest decenni havia retrocedit de forma important en el tissatge —mecanitzat o no— a causa de la desaparició dels telers senzills, disminució que no va arribar a ser compensada pel creixement dels compostos i dels mecànics. El Baix Camp partia, com Vilanova, de la pràctica inexistència de la filatura, la qual el 1851 era ja completament mecanitzada (moguda amb vapor i filadores contínues), i el 1861 Reus havia arribat a un lloc relativament important dins del conjunt de filatura del cotó a Catalunya. En aquesta ciutat el creixement del nombre de telers mecànics és irrisori en comparació amb els casos mataroní i vilanoví. La davallada dels telers manuals, amb molta implantació a Reus abans de 1850, és un fidel reflex de l'ensulsiada del tissatge preindustrial. En canvi, la comarca del Garraf va guanyar

2. J. NADAL, *El fracaso de la Revolución Industrial en España*, Barcelona, 1982; «La indústria cotonera», dins *Història Econòmica de la Catalunya Contemporània*, s. XIX, *Indústria, transports i finances*, vol. 3, Barcelona, 1991; J. NADAL i E. RIBAS, «Una empresa cotonera catalana: la fàbrica 'de la Rambla' de Vilanova, 1841-1861», *Recerques* 3, Barcelona, 1974, 47-81. Vilanova només va viure de forma tangencial el desenvolupament de les fàbriques d'indianes amb un intent de curta durada impulsada per Joan de Larrard i Josep O'Sullivan. Vid. A. VIRELLA, *L'aventura ultramarina de la gent de Vilanova i la nissaga dels Samà*, Vilafranca del Penedès, 1990, 36-37.

pes en el conjunt del teixit de la indústria de cotó tant en la filatura com en el tissatge, i l'any 1861 Vilanova ja superava amplement les altres dues ciutats en el nombre absolut de fusos i de telers. Així, el conjunt de la comarca —Vilanova i Sitges, en aquest cas— representava el 1851 un 3,64 per cent de la filatura mecanitzada, l'any 1861 ja havia passat a representar el 7,85 per cent d'aquest subsector i el 12,27 del tissatge, també mecanitzat. L'avenç seria més espectacular encara si ho mesuréssim des de 1830, ja que Vilanova partia pràcticament d'un nivell zero.

QUADRE 1

Comparació de la indústria cotonera a Mataró, Reus i Vilanova

FILATURA (FUSOS)

	<i>Mataró</i>	<i>Reus</i>	<i>Vilanova</i>
1851	37.568	7.876	17.436
1861	42.780	34.894	49.822

TISSATGE

	<i>Mataró</i>		<i>Reus</i>		<i>Vilanova</i>	
	1851	1861	1851	1861	1851	1861
Senzills	1.638		2.734		43	
Compostos	51	457	360	156	3	12
Jacquards	7		86		1	2
Mecànics	130	572	335	390	359	1.070
Total	1.826	1.029	3.515	546	406	1.084

Fonts: Graell [1911]: *Historia del Fomento del Trabajo Nacional*, Barcelona, 452, 456, 458, 479-480, 485-486 i 491; Giménez y Guted, Fco. [1862]: *Guía fabril e industrial de España*, Madrid-Barcelona, 44-46, 63 i 157-158.

Aquesta aparició sobtada de Vilanova en el rànquing de poblacions industrials ens fa pensar que no només la seva situació geogràfica, la relativa abundància d'aigua i la manca d'una estructura feudal forta van facilitar la seva conversió en ciutat industrial.³ Cal pensar en l'existència d'un grup de persones amb els suficients recursos de capital i amb voluntat expressa d'invertir-los com el factor determinant d'aquest canvi. Així ho entén Francesc Costa i Oller quan analitza la indústria mataronina del període 1820-1856: «Si comparem la indústria de filats

3. A part dels treballs ja citats de J. Nadal, J. M. Freixa va llançar una sèrie d'hipòtesis sobre els factors de la localització de la indústria a Vilanova: J. M. FREIXA i OLIVAR, «Relaciones estimativas en la formación industrial de Villanueva», *Boletín de la Biblioteca-Museu Balaguer*, Vilanova i la Geltrú, 1959, 116-128.

mataronina amb la d'altres localitats... en el període 1846-1848, úniques dades en què hem pogut aplegar xifres d'inversió completes, veurem que Mataró es situava en un terme mitjà entre les zones de tardana industrialització i àmbit rural i el centre fabril de Barcelona i ciutats com Vilanova. Aquesta debilitat relativa, cal relacionar-la amb la no col·laboració de la burgesia local en el procés d'inversió industrial. Els burgesos de Mataró eren més interessats en l'especulació immobiliària i de subsistències, que a curt termini deixava uns beneficis més substanciosos.⁴ No deixa de ser significatiu que les empreses més importants de Mataró («Busqueta y Sala») i de Reus («La Fabril Algodonera») hagin estat originades amb capitals foranis. En el cas mataroní, l'empresa va ser creada per un comerciant de teixits de Barcelona i per un fabricant manresà, amb una escassa participació de socis locals. En el cas reusenc, l'empresa va ser creada per Macià Vila, d'origen igualadí, i amb participació de capital essencialment madrileny (Jaime Ceriola, Pascual Madoz...)⁵

És l'existència d'aquest grup d'empresaris i capitalistes un dels principals objectius del present paper, en el qual, a més, vull posar de manifest la importància de l'adaptació d'un nou model de relacions exteriors i el paper clau que va jugar el comerç d'exportació de vins i aiguardents en tot aquest procés.

1.2. UNA INDUSTRIALITZACIÓ BASADA EN EL COTÓ

El cas de Vilanova és, certament, espectacular. Aquesta població s'havia anat especialitzant al llarg del segle XVIII en la producció i, sobretot, en la comercialització i exportació de vins i aiguardents. De manera que a començament del segle XIX havia esdevingut el «port» per on sortia la major part de la producció de vins i aiguardents del Penedès. Aquesta funció la va continuar complint durant la primera meitat d'aquest segle fins a la construcció de la línia ferroviària de Barcelona a Tarragona per l'interior. Encara que el cop definitiu a les sortides de vins per via marítima arribaria de la mà de la construcció de la nova línia ferroviària de Barcelona a Tarragona per la costa i de la crisi finisecular.

Aquesta ciutat, doncs, no tenia pràcticament cap mena de tradició en les manufactures tèxtils. Només a finals del segle XVIII s'havia arribat a establir una fàbrica d'indianes impulsada pel comerciant barceloní Joan de Larrard i per un comerciant instal·lat a Vilanova, però d'origen britànic: Josep O'Sullivan. A Vilanova només blanquejaven i pintaven les teles, mentre que el tissatge el desenvolupaven a Reus. L'experiència, però, va durar molt pocs anys.⁶

4. F. COSTA I OLLER, *Mataró liberal 1820-1856. La ciutat dels burgesos i els proletaris*, Mataró, 1985, 149-150.

5. COSTA I OLLER, *Mataró liberal...*; P. ANGUERA, *Economia i societat al Baix Camp a mitjans segle XIX*, Tarragona, 1982; F. CABANA, *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya. Cotoners*, vol. 2, Barcelona, 1993, 167-176.

6. F. DE PAPIOL, *Resposta al qüestionari de Zamora*, Vilanova i la Geltrú, 1989; A. VIRELLA, *L'aventura ultramarina de la gent de Vilanova i la Geltrú*, Vilanova i la Geltrú, 1990.

Uns quaranta anys després, un grup de comerciants es decidien a crear una fàbrica de teixits de cotó amb la maquinària més moderna de l'època. Encara que es va produir un lapse de temps entre el propòsit i la realitat, finalment va arrencar l'any 1839. Es tracta de la fàbrica coneguda popularment amb el nom de «la Rambla», una empresa que no ha tancat definitivament fins a mitjan anys seixanta del nostre segle. Aquesta temptativa va arrelar de tal manera que en van seguir altres, convertint Vilanova en una de les ciutats representatives de la indústria tèxtil cotonera.⁷

Tot i amb això, la implantació de noves indústries no es va produir fins a la dècada dels anys cinquanta, coincidint amb un moment d'expansió general en la inversió industrial, tal com podem apreciar al quadre 2.

QUADRE 2

Evolució de la indústria cotonera a Vilanova (1851-1885)

Índex 1851=100

	<i>Contribuents</i>	<i>Índex</i>	<i>Fusos</i>	<i>Índex</i>	<i>Telers manuais</i>	<i>Índex</i>	<i>Telers mecànics</i>	<i>Índex</i>
1851	3	100	12.552	100	10	100	208	100
1852	3	100	15.600	124	10	100	306	147
1853	3	100	18.364	146	10	100	384	185
1854	15	500	20.435	163	28	280	429	206
1855	12	400	21.350	170	24	240	429	206
1856	11	367	27.668	220	22	220	475	228
1857	12	400	46.284	369	15	150	859	413
1858	12	400	48.974	390	13	130	784	377
1859	11	367	44.884	358	13	130	837	402
1860	11	367	47.744	380	12	120	836	402
1861	11	367	49.810	397	12	120	1.045	502
1862	11	367	49.792	397	11	110	1.057	508
1863	11	367	49.792	397	11	110	1.057	508
1864	9	300	46.492	370	10	100	983	473
1865	8	267	39.762	317	10	100	833	400
1866	7	233	29.614	236	8	80	604	290
1867	9	300	35.914	286	8	80	700	337
1868	8	267	35.914	286	6	60	644	310
1869	8	267	33.614	268	6	60	644	310
1870	9	300	35.214	281	6	60	689	331
1871	9	300	41.326	329	4	40	904	435
1872	9	300	54.512	434	4	40	1.234	593
1873	8	267	49.692	396	4	40	1.134	545

7. Sobre la formació de la fàbrica de la Rambla es pot consultar de NADAL i RIBAS, «Una empresa cotonera catalana...».

	<i>Contribuents</i>	<i>Índex</i>	<i>Fusos</i>	<i>Índex</i>	<i>Telers manuais</i>	<i>Índex</i>	<i>Telers mecànics</i>	<i>Índex</i>
1874	8	267	49.714	396	4	40	1.134	545
1875	6	200	49.714	396	1	10	1.136	546
1876	6	200	49.714	396			1.136	546
1877								
1878	5	167	47.018	375	2	20	1.056	508
1879	6	200	47.018	375	2	20	1.080	519
1880	6	200	53.468	426			1.276	613
1881	5	167	60.004	478			1.345	647
1882	5	167	55.982	446			1.167	561
1883	5	167	55.992	446			1.167	561
1884	6	200	67.138	535			1.518	730
1885	7	233	72.795	580			1.600	769

Fonts: Arxiu Històric Municipal de Vilanova i la Geltrú, matrícules industrials corresponents a cada any.

Entre 1849 i 1855 es van crear a Vilanova cinc empreses més a part de la «Fàbrica de la Rambla»: la de «José Ferrer y Cía.» (1849, més coneguda amb el nom de «Fàbrica de Mar»), «Amigó, Moncunill y Cía.» (1850), «Francí, Guardiola y Cía.» (1853), «Santacana, Sadurní y Cía.» i «Puig, Rafecas, Marquès y Cía.» (ambdues del 1855). Van ser aquestes empreses les que van configurar el teixit industrial de la Vilanova decimonònica. Com es pot veure al quadre 3, el nivell de creixement de la inversió industrial ha estat molt més elevat entre 1851 i 1855 que a ciutats com Barcelona, on el creixement no és tan elevat, però sí més constant i regular. El segon període d'expansió de la indústria tèxtil a la capital del Garraf abans de la fam de cotó es donaria a partir de 1859, i els posteriors no es produïrien tant per la implantació de noves empreses com per l'ampliació de la capacitat productiva de les ja existents. Així, cap al 1885, quan la indústria tèxtil es trobava en el moment de màxima expansió del segle, hi havia instal·lats a Vilanova 72.795 fusos i i 1.600 telers, tots moguts amb vapor, mentre que el nombre d'empreses era només de 8.⁸

8. En contrast, per exemple, amb els 27.668 fusos mecànics, els 22 telers manuals i els 475 telers mecànics pels quals cotitzaven 22 contribuents l'any 1856.

QUADRE 3
Inversió en societats tèxtils a Vilanova i en societats industrials a Barcelona
(en pessetes corrents)

	Vilanova	Índex	Barcelona	Índex
1841-1845	284.440	100	2.606.000	100
1846-1850	791.000	278,09	6.570.000	252,11
1851-1855	2.214.975	778,65	8.235.000	316
1856-1860	963.500	338,73	10.200.000	391,40

Fonts: Per a Vilanova, els protocols notarials (AHPVG i AHPB); per a Barcelona, Carles SUDRIÀ, Pere PASCUAL i Lluís CASTAÑEDA, «Oferta monetària y financiación industrial en Cataluña, 1815-1860», a *Revista de Història Industrial*, Barcelona, 1992, 189-209.

L'altre fet característic que pot definir aquest procés d'industrialització, tal com es pot inferir del que porto dit fins aquí, és la seva concentració gairebé exclusiva en la indústria cotonera. Durant la segona meitat del segle XIX, la participació d'aquesta en el conjunt de la tarifa tercera de la Contribució Industrial i de Comerç no va baixar mai del 90 per cent. Només trobem, dins del sector tèxtil, l'experiència d'una fàbrica de teixits de llana —Bresca y Cia.— que va durar prop d'una dècada, entre els anys setanta i vuitanta del segle passat. És a final de segle, amb la implantació d'una incipient indústria paperera, però sobretot a començament del segle XX, quan «Productos Pirelli» decideix instal·lar-se a la ciutat, que sembla produir-se un inici de diversificació de l'estructura industrial. Malgrat això, el sector tèxtil —cotoner— representava encara el 1913 el 86,28 per cent de la contribució industrial.

2. Els protagonistes de la industrialització: empreses i empresaris

2.1. SIS EMPRESES EN ELS INICIS DE LA INDUSTRIALITZACIÓ (1839-1865)

Un dels trets característics del sector cotoner a Vilanova és la seva concentració en un reduït nombre d'empreses. De fet, en el període que abraça aquest epígraf, al costat de la indústria moderna, mecanitzada i amb vapor, van sorgir un seguit d'establiments que efectuaven el teixit a mà. Aquest tipus d'establiments van poder resistir al llarg del temps a base d'un ús més intensiu del treball i, molt probablement, oferint algun servei a les empreses més grans. La participació efectiva d'aquests petits establiments, però, al desenvolupament industrial hauria estat mínima, tant pel que fa a la producció com a la inversió. D'altra banda, la majoria d'aquests no va arribar a superar el període crític de mitjan segle.

Van ser les empreses fabrils modernes les que van concentrar la inversió industrial a Vilanova. Tal com s'ha dit anteriorment, van ser sis les empreses tèxtils

que es van formar entre 1839 i 1855 i les que van donar aquest primer impuls industrial.

L'empresa pionera va ser la «Fàbrica de la Rambla». La primera escriptura d'aquesta fàbrica data de 1833, amb la raó «Roquer, Gumà i Cia.» Francesc Roquer i Sebastià Gumà van ser els que van rebre l'encàrrec de fer les gestions i els treballs necessaris per construir la fàbrica. Els altres socis eren comerciants de Vilanova i un de Barcelona —Ramon Milà de la Roca. Entre aquests socis hi trobem grans comerciants matriculats a la vila com Francesc Font, Joan i Miquel Esquirol, Pelegrí Marquès o Pere Garriga. Però també alguns petits comerciants com Gregori Ferrer o Pere Triola, que contribuïen a la matrícula de l'any 1836 per «nombre de comerciant y dinero en motas».⁹ El capital inicial era de 144.000 duros, es trobava força repartit, i els principals socis eren Bartomeu Güell, Gregori Ferrer, Pelegrí Marquès i la vídua de Pere Garriga amb 11.000 duros cada un. Podem dir que tot i ser de les primeres fàbriques cotoneres mogudes amb vapor, ràpidament es va convertir en una empresa de caràcter mitjà, amplament superada per altres empreses catalanes d'aquest sector.

Entre les principals característiques d'aquesta empresa podem assenyalar el caràcter comercial i colonial dels inversors, el nombre relativament elevat d'aquests (16 socis durant tot el període) i la gran continuïtat que van mantenir, fet que queda amagat pels diversos canvis de raó social que es van produir com a conseqüència del canvi sovintejat de directors («Josep Ferrer i Cia.», l'any 1844; «Ribó, Ràfols i Cia.», l'any 1848; «Gispert, Soucheiron i Cia.», l'any 1856, i, finalment, «Asbert, Soucheiron i Cia.», l'any 1865). L'altra característica que podem destacar aquí és l'elevat grau d'autofinançament amb què va treballar aquesta empresa. Així, després de l'aportació inicial de 720.000 pessetes que consta a l'escriptura de 1839, els socis no van fer-ne cap més. D'aquesta forma, els augments de capital que queden reflectits a les escriptures de 1844 (quan el capital passa a ser d'1.004.440 pessetes) i de 1852 (any en què es passa d'un capital de 850.000 pessetes a les 950.000) són deguts a la conversió en capital d'una part dels beneficis i no a l'entrada de nous socis o de noves aportacions de capital. Tinc la impressió, pel que es desprèn de les escriptures notariales i del quadre 2, que aquesta és una característica compartida amb les altres empreses.¹⁰

La gran empresa del segle XIX va ser la que va crear Josep Ferrer i Vidal. L'escriptura data de l'any 1849, però és molt probable que el projecte s'hagués anat gestant ja des que Josep Ferrer va aconseguir convertir-se en l'únic director de la «Fàbrica de la Rambla», l'any 1844 —quan va prendre la raó de «José Ferrer

9. Les informacions sobre la professió procedeixen totes de les contribucions de 1812, 1826, 1836, 1852, de la *Demostración...* (vegeu el quadre 4), de la informació de l'any 1823 sobre la contribució per la carretera de Vilafranca a l'Arxiu Històric Municipal de Vilanova i la Geltrú (AHMVG), lligall 1.897; i dels protocols notariales; Arxiu Històric de Protocols de Vilanova i la Geltrú (AHPVG), notari Antonio Vidal y Ballester, 26-8-1833.

10. AHPVG, notari Jaime Mariano Ramona Mayner, 2-10-1844, 15-1-1848, 21-1-1852, 13-1-1856 i 29-3-1865. Una anàlisi de l'evolució de l'empresa la podem trobar a NADAL i RIBAS, «Una empresa cotonera catalana...» i també a R. SOLER, *Desenvolupament comercial i creixement industrial a Catalunya. Vilanova i la Geltrú 1839-1914*. Treball de recerca del Doctorat Interuniversitari en Història Econòmica, dirigit per Jordi Nadal, UAB, 1995.

i Cía.», encara que no l'hem de confondre amb la Fàbrica de Mar. Just en aquell any de 1844, Josep Ferrer i Vidal signava els capitols matrimonials amb la seva dona, Conxita Soler, que, com s'ha dit en diverses ocasions, era filla d'un indiano.¹¹ D'altra banda, en aquest mateix any Pau Soler Roig, el sogre, s'incorporava com a soci de la «Fàbrica de la Rambla».

Sembla que la nova empresa «José Ferrer i Cía.» —que començaria a funcionar l'any 1849— la va muntar a la seva mida, ja que el control de la família era pràcticament total: a més del mateix Josep Ferrer, hi participaven el sogre i l'oncle —Joan Ferrer Roig. Al costat d'aquests, dos socis més procedien de la «Fàbrica de la Rambla»: Bartomeu Güell i Pelegrí Marquès, i aquests no van abandonar la participació en aquella societat. Finalment, Domènec Vidal era, aparentment, el soci que consta amb més participació. En conjunt, el capital inicial era de 189.000 duros, els quals es repartien de la següent forma: 39.864 duros en el terreny i edifici, 114.936 duros en maquinària i eines, 3.281 duros en cotó, carbó i altres matèries primeres, i 14.578 duros en la inversió que representava una societat subsidiària d'aquella creada amb la raó «Ferrer, Cantí i Cía.», situada a Sant Martí de Provençals, per dur a terme el blanqueig, la tintura i l'estampat.¹² L'empresa es va convertir ràpidament en la principal fàbrica de Vilanova. L'any 1855 es tornava a escripturar davant del notari Josep Marrugat de Vilanova, encara que la referència que en tenim és indirecta.¹³ Segons Cabana, el capital en aquesta data havia ascendit a 320.000 duros i Josep Ferrer i Vidal ja comptava amb el 25 per cent del capital.

Quatre anys més tard, el capital havia augmentat ja fins a 420.000 duros. En aquesta època han desaparegut alguns socis i n'han aparegut alguns de nous. D'altra banda, Pere Triola —que també havia estat soci de la «Fàbrica de la Rambla»— que havia entrat en la societat en escripturar-se l'any 1855, i Domènec Vidal havien mort i els seus hereus havien decidit vendre el seu capital a altres socis —l'escriptura específica que Triola l'havia venut a Pelegrí Marquès. En canvi, les vídues de Bartomeu Güell i Joan Ferrer, dos dels socis que també havien mort, continuaven la participació en el negoci. Josep Ferrer continuava tenint la participació majoritària —93.500 duros, 23 per cent del capital—, darrere seu la sogra —Pau Soler Roig també havia mort—, amb 72.000 duros, i Pelegrí Marquès, amb 70.000. Dos socis nous hi havien entrat: «Soler y Hermano», tot i que ja participaven a l'empresa en forma d'escriptura de reconeixement des de temps

11. AHPVG, notari Jaime Mariano Ramona Mayner, 29-1-1844. En aquests capitols, els pares de Ferrer i Vidal li cedien tots els béns que li corresponien de l'herència, reservant-se'n, però, l'usdefruit. Els sogres aportaven 4.000 i 3.000 duros cada un i Concepció Soler, la futura esposa, aportava, a més a més, una casa a l'Havana. Josep Ferrer i Vidal posava de la seva part 2.000 duros.

12. J. NADAL i X. TAFUNELL, *Sant Martí de Provençals, pulmó industrial de Barcelona (1847-1992)*, Barcelona, 1992, 50; CABANA, *Fàbriques i empresaris...*, 172. AHPB, notari Juan Manuel Planas Compte, 25-1-1849. Dic aparentment perquè l'any 1851 Domènec Vidal i Josep Ferrer signaven una escriptura de reconeixement en què dels 58.725 duros amb què participava Vidal en l'empresa, aquest reconeixia que Josep Ferrer en posseïa de dret 38.000, és a dir, la major part.

13. Vid. AHPVG, notari Jaime Mariano Ramona Mayner, 22-5-1855.

abans, i el notari Jaume Marià Ramona.¹⁴ La capacitat empresarial de Ferrer i Vidal i l'atracció de capital que va generar havien convertit la «Fàbrica de Mar» en una de les empreses més avançades de Catalunya a començament dels anys seixanta tal com reconeixia Giménez Guitied: «*ésta es la primera y hasta hoy la única fábrica en España en que se hila, teje y estampa el género llamado chaconás, y piezas batista de 25 hilos en 14 de pulgada española.*»¹⁵

L'any 1854 s'escripturava la societat «Santacana, Sadurní y Cia.» també per fabricar filats i teixits de cotó. Un dels directors, Joaquim Sadurní Capara, era nascut a Ripoll i podem suposar que hauria arribat a Vilanova com a conseqüència de la decadència de la manufactura tèxtil en aquella zona del Principat. Aquest ja havia fet el salt com a director de fàbrica de la «Fàbrica de la Rambla» a l'empresa de Josep Ferrer i Vidal. En aquesta nova societat feia un pas nou i s'hi incorporava com a soci i com a gerent. Respecte als altres socis, sis declaren ser naturals de Vilanova, un de Cubelles (Ramon Prat i Pons) i l'altre de Barcelona (Joaquim Mas i Martí). Entre els sis vilanovins podem assenyalar la presència de Joan Santacana i Castany, un «indiano» que participava en l'empresa juntament amb el seu germà Josep; també es pot destacar la participació de Josep Antoni Salom i Jacas, que fou membre de l'Institut Industrial de Catalunya i del Círculo Hispano-Ultramarino de Barcelona.¹⁶ Els altres tres socis eren la vídua d'Antoni Juliachs, Gabriel Mas i Rafecas i Joaquim Fontanals i Illa. El capital inicial era de 120.000 duros i es concentrava sobretot en les mans de Salom Jacas (30.000) i dels germans Santacana (20.000 i 10.000 duros).¹⁷ En l'escriptura de l'any 1860 el capital havia augmentat a 200.000 duros. En aquest cas l'havien dividit en accions de 12.500 duros de les quals quatre eren en poder de Josep Antoni Salom Jacas, de manera que dominava el 25 per cent del capital. Ara s'hi havien incorporat dos socis nous, Pere Collaso i Gil, un hisendat natural de l'Havana però resident a Barcelona, que hi participava amb 25.000 duros; i Ramon Just que en l'escriptura feia constar que era natural de Sitges i que residia a París. Joaquim Olivella i Miró i Josep Serra i Vidal, que apareixen també en aquesta nova escriptura, havien comprat la seva acció el 1855. S'acordava, com en l'escriptura anterior, que hi hauria un establiment per vendre la producció a Barcelona, del qual s'havia d'encarregar Josep Salom.¹⁸

14. AHPVG, notari José Marrugat, 16-6-1859. «Soler y Hermano» eren Joaquim i Josep Soler i Gustems.

15. F. GIMÉNEZ GUITIED, *Guía fabril e industrial de España*, Madrid-Barcelona, 1862, 68.

16. M. IZARD, *Manufactureros, industriales y revolucionarios*, Barcelona, 1979, 75 i 79. Segons aquest autor J. A. Salom participava també en «La Industrial Quincallera» i en alguna companyia naviliera.

17. AHPVG, notari José Marrugat, 2-3-1854.

18. AHPVG, notari José Marrugat, 2-1-1860. S'ha d'advertir, però, que el capital d'aquesta societat es trobava més repartit, ja que alguns dels socis van firmar algunes escriptures en què reconeixien la participació d'altres persones en la seva acció. Així, Josep Serra i Vidal, que representava una acció de 12.500 duros, només en desemborsava efectivament 5.000, la resta era de Josep Torrents i Carbó (5.000 duros) i de Manuel Ballester i Almirall (2.500); Gabriel Mas i Rafecas, que nominalment aportava 12.500 duros, la repartia entre Joan Eloi i Martí (1.250), Joaquim Olivella i Miró (1.250), Roser Mas Rafecas (3.750), Jaume Giralt i Font (1.250) i Bonaventura Mille (1.250); Ramon Prats feia participar en la seva acció de 12.500 duros a la seva esposa, Maria Roviroso (5.000) i a Josep Guasch i Escofet

L'empresa engegada per la raó «Francí, Guardiola y Cía.» era una de les de menor entitat de les que es van crear al llarg del període. Entre els seus socis destaquen els dos directors: Joan Francí i Mata i Joaquim Guardiola i Saladrigas, que feien constar que eren comerciants i naturals de Sant Martí de Provençals. Efectivament, es produeix en aquesta empresa el fet únic a Vilanova en què els que fan constar la professió de comerciants (a més dels que hem dit abans: Pere Francí i Mata i Gaietà Cortés Martí) afirmaven ser de Barcelona, mentre que els inversors locals haurien estat propietaris (Francesc Vidal i Ballester, Fèlix Ballester i Ballester i Cristòfor Rafecas i Puig), amb l'única excepció de Bonaventura Puig i Rafecas. El capital inicial era molt més modest del que hem vist fins ara, 38.000 duros.¹⁹ El 1856 renovaven escriptura, ampliaven el capital fins a 50.700 duros, canviaven la raó a «Llimós, Puig y Cía.» i incorporaven diversos socis nous: Narcís Font i Amigó, Josep Rovirosa i Castellví, Josep Ferrer i Rossich i Jeroni Llimós, que entrava com a administrador.²⁰ El 17 de juny de 1858, la societat venia la maquinària i els efectes a la societat comercial de Barcelona «Nadal y Ribó» pel preu de 38.100 duros.²¹ La liquidació definitiva dels comptes no es va fer fins a 1860. Comptat i debatut, aquells que van participar en aquesta societat hi van acabar perdent una part del capital.

De les altres dues empreses que van funcionar, només la «Fàbrica de Sant Joan» o «de cal Xoriguer» ha deixat algun rastre als protocols notariaus. La primera escriptura de constitució d'aquesta fàbrica es va firmar el 22 de juny de 1855 i la societat va prendre el nom de «Puig, Rafecas, Marquès y Cía.». El personatge més conegut que va intervenir en la seva fundació és, sens dubte, Isidre Marquès i Ribà, del qual parlarem més endavant. L'any 1865 se signava una nova escriptura social, segons la qual l'empresa passava a anomenar-se «Rafecas, Marquès y Cía.». A partir d'ella sabem que els socis fundadors van ser Pere Puig i Escardó, un propietari de Vilanova; Joan Serra i Totesaus, comerciant de Barcelona i Salvador Raldiris, un dels principals comerciants de Vilanova; Joan Rafecas i Puig, també comerciant de Vilanova, però que havia viscut un temps a Cuba, i Josep Oriol Puig i Imbern. L'any 1865 Josep Oriol Puig havia abandonat la societat i hi entrava per substituir-lo Gabriel Coll i Puig, un altre dels grans comerciants de la vila. En aquesta data el soci principal era Pere Puig, que hi participava amb 47.900 duros, seguit per Joan Rafecas (26.350 duros), Isidre Marquès (22.500 duros), Salvador Raldiris (13.300), Joan Serra (12.300) i Gabriel Coll i Puig (11.600).²²

(2.500); Joan Escofet i Roig, amb una acció, la repartia amb Magí Olivella i Mauri (3.125 duros) i amb Magí Vidal i Capdell; finalment, Josep Masip i Jacas, que havia comprat l'acció a Josep Serra i Vidal l'any 1861, tenia una participació de Bonaventura Sans i Ferrer (que aportava 2.500 duros).

19. AHPVG, notari José Marrugat, 8-8-1853.

20. AHPVG, notari Jaime Mariano Ramona Mayner, 14-10-1856.

21. AHPVG, notari José Marrugat, 8-8-1853; notari Jaime Mariano Ramona Mayner, 14-10-1856 i 4-7-1860. AHPB, notari Monserrate Corominas, 10-2-1857, notari Francisco Falp, 18-7-1857 i notari Joaquín Odena, 27-5-1861.

22. AHPVG, notari Jaime Mariano Ramona, 22-12-1865; CABANA, *Fàbriques i empresaris...*, 126-128; J. M. FREIXA, *Anales de Villanueva y Geltrú (1850-1930)*, Vilanova i la Geltrú, 1959, 144; GIMÉNEZ, *Guía fabril...* Cal destacar que Gabriel Coll i Puig va formar una societat per comerciar en vins i

En resum, podem considerar alguns trets característics en la formació d'aquestes empreses. El primer, i més important, és el predomini del capital d'origen comercial sense relació anterior amb la indústria tèxtil. A més a més, bona part dels inversors, tal com es desprèn de l'apèndix 2, tenia o havia tingut vincles amb el món colonial antillà. En segon lloc, podem remarcar com a fet característic el caràcter «modern» de les empreses: totes mogudes amb vapor i integrant la filatura, el tissatge i el blanqueig, amb l'excepció de l'empresa «Francí, Guardiola y Cía.», que només es dedicava la filatura i, vinculat amb això, el fet que es tracta d'empreses d'una dimensió relativament gran, tant pel que fa referència al capital invertit, com pel nombre de treballadors que incorporen i per la maquinària. En tercer lloc penso que es pot assenyalar el caràcter comanditari de les empreses, les quals agrupaven un petit nombre de socis que formaven part de la família o d'un cercle d'amics o de persones en les quals es podia confiar.

2.2. ELS EMPRESARIS: COMERCIANTS I FABRICANTS

Per acabar, voldria fer menció explícita de quatre casos de persones que han tingut relació amb la indústria cotonera nascuda a la capital del Garraf. Es tracta de Francesc Font, Salvador Raldiris, Josep Ferrer i Vidal i Isidre Marquès i Riba. Penso que són quatre casos representatius d'aquells individus que van decidir-se a impulsar la indústria tèxtil a la població. El nexa que els uneix —que podríem fer extensiu a la majoria dels altres inversors vilanovins—, i que ja ha traspuat en la relació de les empreses que acabo de fer, és la seva vinculació amb el comerç i el món colonial, ja sigui de forma directa o indirecta.

2.2.1. Francesc Font

Francesc Font i Guasch va ser el principal comerciant a la Vilanova de la primera meitat del segle XIX. Com ja s'ha dit abans, fou també soci fundador de la «Fàbrica de la Rambla», participació que els seus hereus van continuar fins ben entrat el segle XX. Cap als anys 20 del segle ja dominava el comerç de la vila. Havia fundat la societat «Font, Riudor y Cía.», la qual, molt probablement, hauria iniciat la seva activitat amb el comerç de cabotatge i amb l'exportació de vins des de la mateixa població. L'any 1823 aquesta societat movia al voltant del 22 per cent del valor dels productes que sortien per la platja de Vilanova. La informació de què disposem, tot i que limitada a uns mesos d'aquell any, penso que no deixa de ser significativa. El producte principal del seu comerç eren, lògicament, el vi i l'aiguardent, però també el paper, el sabó i el fang obrat. Aquests productes els

---

fruites amb Sebastià Aballí —Aballí, Coll y Cía.—, vegeu notari José Ramón Pasques, 16-1-1864— que cotitzava a la tarifa 3.ª de la matrícula industrial per una fàbrica de conserves.

enviava cap a Cadis (13 sortides de 38 que registra la societat), Santa Cruz de Tenerife (7 sortides), Barcelona i Tarragona (5 sortides a cada població).²³ El seu predomini en el comerç d'«exportació» vilanoví es va accentuar amb els anys. A començament dels anys quaranta la societat «Font y Riudor» s'havia traslladat a Barcelona en augmentar el volum dels seus negocis. Francesc Font actuava, doncs, com a «sucursal» d'aquesta societat matriculat a Vilanova per enviar els productes cap a Barcelona o per comerciar amb els que portava de la capital. En els anys que ens mostra el quadre 4 veiem que el gruix del valor dels negocis continuava centrant-se en el vi i l'aiguardent que fabricava ell mateix.²⁴ Perquè tinguem una idea del que representava Francesc Font en el conjunt dels comerciants que embarcaven i desembarcaven, només cal indicar que ell sol pagava el 50,38, el 55,31 i el 48,90 per cent, respectivament, de la quota dels anys a què fa referència el quadre.

QUADRE 4

Productes que embarcava i desembarcava Francesc Font a la platja de Vilanova 1841, 1842, 1843 (quota en rals)

Producte	1841		1842		1843	
	Quant.	Quota	Quant.	Quota	Quant.	Quota
Aiguardent (pipes)	2.456	2.741	5.061	4.763	3.443	3.240
Aiguardent (garrafons)	12.000	352	12.000	352		
Vi (pipes)	6.957	2.455	5.991	1.409	6.827	1.606
Paper o fil (bales/fardos)	36	6	168	34	223	16
Farina (sacs)	3.771	665	5.392	792		
Farina (quintars)					22	1
Blat (quarteres)	3.805	195	1.011	44	2.020	103
Mongetes (quarteres)	600	35				
Aros de ferro (quintars)					277	8
Botades de castanyer					17.955	1.320
Roure (canes)					3.149	117
Taulons (dotzenes)					12	5
Rests d'alls					12	5
Notes d'interessos en bucs		300		240		
Lliures (sense hipoteques)	1.900	56	3.300	66		
Aros de ferro, alls i altres gèneres sense intervenció del gremi		100		100		

Font: (AHMVG) *Demostración de los motivos porqué se ha cargado su respectiva cuota a los contribuyentes al subº de comº abajo continuados, formado en presencia del [ctidao] gremio*. Aquest document es troba insertat a les matrícules industrials corresponents a aquests anys.

23. AHMVG, Contribucions per pagar la carretera de Vilanova a Vilafranca (1823), lligall 1.897.

24. Francesc Font pagava per un alambí al subsidi de 1845. AHMVG, Matricula Industrial, 1845.

En conjunt, l'aiguardent i el vi han estat els principals productes de sortida des del port vilanoví durant aquesta primera meitat del XIX. Un tipus de comerç que es va acabar concentrant en el darrer producte. Segons el *Llibre Registre del Comerç de Cabotatge de 1860*, Francesc Font continuava enviant cap a Barcelona principalment vi, una mica d'aiguardent i algunes pipes buides. D'altra banda, el seu nét, Francesc Font i Gumà, es mantenia encara el 1910 com un dels principals comerciants de la vila i com l'únic contribuent per un taller de boteria en la tarifa 3.ª de la matrícula industrial.²⁵

El fet més significatiu, però, és el trasllat de la major part de l'activitat de la societat a Barcelona. Cap a mitjan anys quaranta ja cotitzava com a comerciant en la matrícula d'aquella ciutat i ocupava un destacat catorzè lloc entre els 1.887 individus que recull el subsidi de comerç de 1845. Segons la matrícula industrial de Barcelona la societat «Font y Riudor» era el principal contribuent entre els naviliers de 1848 amb una quota de 7.477 rals, per 25 vaixells que sumaven 3.913 tones; el 1856 havia passat a la segona posició —darrera «Serra y Parladé»— amb una quota de 9.886 rals, per 21 vaixells i 3.826 tones; i el 1862 continuava en aquest segon lloc amb 16.510 rals de quota per 5.216 tones i un total de 27 vaixells.²⁶ Com podem comprovar al quadre 5, la seva activitat barcelonina no feia altra cosa que completar el cicle del comerç català del XIX amb una clara tendència a l'especialització en la venda de cotó.

QUADRE 5

Productes que venia a Llotja la societat «Font y Riudor» el 1848 i el 1860 (en percentatges)

	1848	1860
Cotó	30,5	80,6
Farina	26,3	19,4
Blat		7,2
Sucre	6,0	
Cuir	8,7	
Cacau	14,5	
Cera	1,9	
Altres	5,0	
	100	100

Font: NADAL i SUDRIÀ, *Capitalistes i fabricants...*, 359.

25. AHMVG, *Llibre Registre del Comerç de Cabotatge 1860*; matrícula industrial de 1910.

26. Biblioteca de Catalunya, Arxiu de la Junta de Comerç, Subsidi de Comerç de 1845. ACA, quotes del subsidi industrial i de comerç, 5.650, 12.594 i 12.608. Aquesta informació procedeix de la base de dades «Empreses i empresaris...».

És evident que les característiques del comerç que desenvolupava la societat «Font y Riudor»²⁷ l'havia de portar a tenir alguns vincles comercials amb les Antilles. De fet, Francesc Font i Guasch no hi va anar, de manera que la seva fortuna no és estrictament de caràcter colonial, però qui sí que devia acabar encarregant-se dels negocis de la societat va ser Antoni Font i Guasch, el seu germà, el qual, quan va haver acumulat fortuna, va dedicar-se a la producció de sucre —era propietari d'un «ingenio»—, a les activitats financeres (va ser un dels fundadors del «Banco Español de Cuba») i, finalment, a activitats de caràcter social ja que es troba entre els fundadors de la «Sociedad de Beneficencia de Naturales de Cataluña».²⁸ Seguint el patró de l'emigració dels vilanovins cap a les Antilles, Francesc Font i Parés (fill de Francesc Font i Guasch) va desplaçar-s'hi per fer-se càrrec dels negocis de la societat. Sembla que s'hi va estar prop de trenta anys (entre 1828 i 1854). Però, com era habitual, devia anar i tornar a la Península en diverses ocasions ja que és en aquest període que es va casar amb la filla de Sebastià Gumà, Antònia Gumà i Ferran. Dels fills més coneguts d'aquests dos, com sabem Francesc Font i Gumà va continuar en el negoci dels vins a Vilanova i a Barcelona. Josep, en canvi, va anar a Cuba on devia encarregar-se dels negocis de la societat a l'illa. Quan va tornar es va dedicar a exercir d'arquitecte i fou, també, membre fundador del Banc de Vilanova —impulsat pel seu oncle Francesc Gumà. Un altre dels fills de Francesc Font i Parés i d'Antònia Gumà, Casimir, va instal·lar a Vilanova una fàbrica d'aiguacuit.²⁹

2.2.2. Salvador Raldiris

Salvador Raldiris i Carbó és un altre dels comerciants vilanovins que van invertir en la indústria local. La seva participació en el comerç és una mica més tardana que en el cas de Francesc Font. Partia d'una situació més modesta i, com veurem més endavant, el gruix de la seva fortuna el va fer a les Antilles.

L'any 1852 Salvador Raldiris i Carbó, la societat «Garriga y Raldiris» —de la qual també formava part— i Nicolau Carbó (l'oncle, potser?) havien constituït la societat «Salvador Raldiris y Cía.» amb l'objectiu de traficar amb vins i aiguardents i participar en vaixells. Salvador Raldiris no hi posava directament capital i actuava com a soci industrial. Tal com s'assenyala a la pròrroga de 1854, la societat havia

27. La societat no va ser escripturada fins al 1863, quan Francesc Font i Josep Riudor la constituïen per un termini de quatre anys i amb un capital de 120.000 duros, dels quals el primer n'aportava 80.000. Això no feia res més que legalitzar una situació que, com s'ha demostrat, existia de fet des de feia algunes dècades. Es tracta ara del fill de Francesc Font i Guasch, Francesc Font i Parés, cosa que ens posa de manifest el paper de l'entramat familiar en el conjunt de les relacions econòmiques d'aquest tipus d'empreses. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), notari Joan Manuel Planas Compte, 18-7-1863, fol. 533.

28. MALUQUER DE MOTES, *La burgesia catalana...*, 85; VIRELLA, *L'aventura ultramarina...*, 44; J. ROY, *Catalunya a Cuba*, Barcelona, 1988, 84.

29. DD. AA., «Americanos, Indianos». *Arquitectura i urbanisme al Garraf, Penedès i Tarragonès (Baix Gaià). Segles XVIII-XX*, Vilanova i la Geltrú, 1990, 242. A. VIRELLA I BLODA, *Els anys tristos (1881-1901). Crònica de la decadència de Vilanova i la Geltrú*, Sant Sadurní d'Anoia, 1992.

començat a funcionar amb escriptura privada entre els mateixos socis. En la darrera data, però, van decidir-se a passar pel notari i acordaren continuar la societat durant quatre anys més. El capital social era, en aquesta època, de 18.000 duros. L'any 1858, en una segona pròrroga, aquest ja havia augmentat a 90.000 i, en una tercera, escripturada l'any 1865, el reduïen a 75.000 com a conseqüència de la mort de Nicolau Carbó i, per tant, del pagament als seus hereus del capital i dels beneficis que els pertocaven.³⁰

De fet, aquesta empresa funcionava com a sucursal a Vilanova de la societat «Garriga y Raldiris» de Barcelona. Com podem observar al quadre 6, aquesta última ja funcionava a la capital a final dels anys quaranta. En canvi, no es va escripturar fins al 1859, encara que els mateixos socis reconeixien que la societat existia des de feia molts anys. Hi participaven Fèlix i Salvador Raldiris i Carbó i Pere Joan Garriga i Soler, cunyat de Salvador, amb un capital total de 159.000 pesos forts que aportaven a parts iguals, i amb l'objectiu de «tener intereses en buques» i fer expedicions per compte propi. La societat es va prorrogar el 1863, amb 9.000 duros menys de capital, i novament el 1865.³¹

L'esquema que seguïen en la seva activitat comercial era pràcticament el mateix de «Font y Riudor». A Vilanova, «Salvador Raldiris y Cía.» comerciava amb vins, que enviava principalment cap a Barcelona: 64 sortides cap a aquesta ciutat, per només 5 cap a Palma de Mallorca i 3 cap a València entre gener i octubre de 1860. A Barcelona, la casa principal devia exportar-ne una bona part cap a les Antilles i, com a retorn, s'importava el cotó nord-americà per cobrir les necessitats d'aquesta primera matèria de la indústria tèxtil catalana i alguns articles colonials. Per desgràcia, les fonts utilitzades no ens permeten indicar si una part d'aquest vi procedent de Vilanova incloïa compres de vins d'altres zones productores que no fossin el Penedès i en quina proporció s'exportava cap a les Antilles o fins a quin punt es dedicava a cobrir les necessitats del gran centre de consum que era Barcelona.

QUADRE 6

Comerç de «Salvador Raldiris y Cia.» i de «Garriga y Raldiris» a Vilanova i la Geltrú i a Barcelona

1. Productes que venia a la Llotja de Barcelona «Garriga y Raldiris» el 1848 i el 1860 (en percentatges)

	1848	1860
Cotó	97,8	80,5
Cuir	0,5	-
Altres	1,7	19,5

30. AHPVG, notari Jaume Marià Ramona i Mayner, 23-11-1854, f. 811r; AHPB, notari Joan Manuel Planas Compte, 23-11-1858, vol. 2, f. 352v, i 6-12-1865, f. 509v.

31. AHPB, notari Joan Manuel Planas i Compte, 21-1-1859, f. 41v; 10-1-1861, f. 37v, i 25-1-1866, f. 37v.

2. Productes que enviava «Salvador Raldiris y Cía.» fora de Vilanova el 1860

	Quantitat	Valor (rals)	%
Vi negre	4.595 pipes	956.884	98,48
Aiguardent	56 octaus	6.340	0,65
Altres ¹		8.418	0,87
Total		971.642	100

1: Fruita en llauna, fil, cordes de tambor, carxofes i botifarres.

Fonts: Per Barcelona, NADAL i SUDRIÀ, *Capitalistes i fabricants...*, 359. Per Vilanova, AHMVG, *Llibre Registre del Comerç de Cabotatge 1860*.

En conjunt, les dues societats es van situar entre les principals empreses comercials de les respectives poblacions. «Salvador Raldiris y Cía.» va mantenir-se com la segona casa de comerç (després de «Samà y Cía.») des de mitjan anys cinquanta fins a mitjan anys setanta a Vilanova. A Barcelona, «Garriga y Raldiris» no figurava entre els comerciants inscrits al subsidi de 1845, però ja es trobava entre els principals venedors de la Llotja barcelonina el 1848. El 1860 la societat ja superava en el valor de les vendes als mateixos «Font y Riudor» i se situaven en el desè lloc. A la ciutat comtal també es dedicaven a l'activitat naviliera, en la qual van arribar a situar-se en posicions força destacades. Així, el 1856, dos anys després d'haver legalitzat la societat «Salvador Raldiris y Cía.» a Vilanova i tres anys abans de fer-ho a Barcelona, «Garriga y Raldiris» ocupava el tercer lloc entre els naviliers matriculats a la capital del Principat, pagant una quota de 6.780 rals per dotze vaixells que sumaven 2.636 tones. Sis anys més tard, havien retrocedit al setè lloc amb vuit vaixells que sumaven un total de 1.892 tones i pels quals pagaven una quota de 5.967 rals.³²

Salvador Raldiris i Carbó procedia d'una modesta família de pagesos. Als 14 anys es traslladà cap a Amèrica. El 1848 i el 1851 consta com a comerciant i veí de l'Havana. Però el 1854 ja havia tornat a Vilanova com a conseqüència de la mort del seu germà i del seu pare. És en aquesta etapa cubana quan va acumular la major part de la seva fortuna. Com era habitual en la burgesia colonial, un cop havia tornat, el matrimoni va unir dues famílies d'aquest grup social: es va casar amb Peronella Garriga i Soler, filla de Pere Garriga i Peronella Soler —que participaven com a socis a la «Fàbrica de la Rambla», una família que tenia interessos a Matanzas i a l'Havana.³³ El retorn, doncs, només va representar una continuació i una ampliació dels negocis fets a Cuba.

32. AHMVG, matrícula industrial i de comerç, 1860, 1865, 1870 i 1875. ACA, matrícula industrial i de comerç, 12.594 i 12.608. J. NADAL i C. SUDRIÀ, *Capitalistes i fabricants. El finançament de la industrialització catalana (1815-1866)*, Barcelona, 1994, 359. Treball inèdit.

33. B. SONESSON, *Catalanes en las Antillas. Un estudio de casos*, Gijón, 1995, 183.

A partir d'aquell moment Raldiris, com ja s'ha esmentat, es va dedicar fonamentalment al comerç de vins des de la capital del Garraf. A part d'això es va dedicar a comprar diversos terrenys i a construir-hi. Va comprar terres plantades de vinya i una casa amb la seva heretat a Cubelles per valor de 35.960 pessetes entre 1857 i 1876. I, finalment (i això és el que ens interessa), es va dedicar a la inversió industrial. Com ja s'ha indicat en l'apartat dedicat a les empreses, va ser soci fundador de «Puig, Rafecas, Marquès y Cía.». Segons l'inventari dels seus béns de 1884, Salvador Raldiris i Carbó posseïa una acció de l'empresa «Puig y Cía.» —hereva de l'abans esmentada— per valor de 95.000 pessetes, una altra acció de l'empresa cotonera de Barcelona «Sardà, Sans y Cía.» per valor de 30.000 pessetes, una altra acció de l'empresa d'abastament d'aigua «Soler, Raventós y Cía.». A més de 2 pagarés que sumaven 150.000 pessetes de la mateixa «Puig y Cía.» i 3 pagarés, que sumaven 78.000 pessetes, d'una societat anomenada «Sotera y Cía.», dedicada també a la producció de filats i teixits de cotó a Vilanova. Tot plegat representava el 73,18 per cent del valor del capital líquid d'aquest inventari.³⁴

2.2.3. Josep Ferrer i Vidal

La figura de Josep Ferrer i Vidal és prou coneguda dins l'àmbit de la historiografia empresarial. Sempre se n'ha destacat l'origen relativament humil i el seu matrimoni amb la filla d'un «indiano», cosa que li havia permès l'accés a una fortuna que el convertiria en un dels principals industrials del país.³⁵ Penso, però, que aquest matrimoni no s'hauria arribat a produir si Ferrer i Vidal no hagués procedit d'una família amb relacions prèvies amb el grup que tenia interessos colonials bastant abans d'entrar en contacte amb la família Soler i Serra.

Com molt bé intueix Cabana, el pare de Josep Ferrer i Vidal, Josep Anton Ferrer i Roig, no era un simple boter. O, millor dit, partint del negoci de la boteria Josep A. Ferrer hauria acabat dedicant una bona part de la seva activitat al comerç de vins i aiguardents i a la fabricació d'aquest darrer producte. Així, l'any 1836 Josep A. Ferrer ja es trobava entre els principals comerciants —aquells que «embarcan y desembarcan»— i el 1845 cotitzava també per un alambí a la tarifa 3.ª de la matrícula industrial. El salt que observem en la comercialització d'aiguardent de 1841 a 1842 ens permet afirmar que va ser en aquesta època quan devia posar en marxa l'alambí. Com es desmostra al quadre 6, el gruix de la seva quota procedia de l'exportació d'aiguardent i de vi i, en menor mesura, de la importació de cereals i de garrofes i de productes per a la producció de bótes.

34. SONESSON, *Catalanes en las Antillas...*, 185-186.

35. Vegeu, per exemple: NADAL i RIBAS, *Una empresa cotonera...*, 55-56; A. VIRELLA i BLODA, *Les classes socials, a Vilanova i la Geltrú, el segle XIX*, Barcelona, 1977, 22-23; C. RODRÍGUEZ i SOLÀ, *Josep Ferrer i Vidal, el pensament econòmic d'un vilanoví*, Vilafranca del Penedès, 1983, 7-9; CABANA, *Fàbriques i empresaris...*, 167-176.

QUADRE 7

Articles de comerç que embarcava o desembarcava Josep Anton Ferrer i Roig (1841-1843) (quota en rals de billó)

Article	Mesura	1841	1842	1843	Quota	Quota	Quota
		Quant.	Quota	Quant.			
Vi	pipes	382	134	30	7	30	7
Aiguard.	pipes	41,5	46	213	201	282	269
Aiguard.	garrafons	200	5				
Garrofes	quintars					1.000	29
Blat						138	6
Dogues de castanyer					33.000	28	
Aros de fusta	cargues					12	1
Embarcat i desembarcat sense intervenció del gremi				160			
Per la industrial					18	30	

Font: AHMVG, *Demostración...*

D'altra banda, no deixa de ser significatiu el fet que fos Sebastià Gumà qui convencés Josep Ferrer i Vidal perquè entrés a treballar a la «Fàbrica de la Rambla» en lloc d'anar a estudiar química o enologia a Bordeus, com tampoc no crec que sigui casual que en l'escriptura de l'empresa el 1839 declarés ser comerciant.³⁶

Les seves relacions amb el comerç colonial anteriors al seu matrimoni no s'acaben aquí. El seu germà Rafael —dos anys més jove que ell— va marxar cap a Cuba el 1837. No és difícil intuir que hi va arribar amb algun contacte i que, entre altres coses, devia facilitar el comerç dels productes que li enviés el seu pare. D'altra banda, Joan Ferrer i Roig, el seu oncle, era amb tota seguretat el mateix capità de la marina que havia participat en l'expedició del bergantí Semirámide per a la casa de Joan Roig i Jaques.³⁷ De manera que el matrimoni amb Concepció Soler i Serra no va ser simplement un cop de bona fortuna, sinó que s'inscriuria dins la lògica del grup d'«indianos» vilanovins de mantenir una estreta relació endogàmica.

Això no nega el fet que el seu casament amb Concepció Soler representés un salt endavant pel que fa a la seva fortuna ja que, a més dels diners i de la casa a l'Havana que aportava la seva dona en concepte de dot, cal tenir en compte

36. CABANA, *Fàbriques i empresaris...*, 167; RODRÍGUEZ, *Josep Ferrer i Vidal...*, 8. AHPVG, notari Josep Marrugat, 18-5-1839, f. 22r.

37. DD. AA., «Americanos», «indianos»..., 241; MALUQUER DE MOTES, *La burgesia catalana...*, 125-129; VIRELLA I BLODA, *L'aventura ultramarina...*, 84. Cal dir, a més, que un Bonaventura Roig i Jaques es trobava entre els principals comerciants entre 1836 i 1843. Cal assenyalar que el juliol de 1845 un tal Mus Ferrer i Vidal va demanar permís per anar a l'Havana per treballar a la casa de comerç del seu germà Cristòfor, és bastant probable que tots dos fossin també germans de Josep Ferrer i Vidal (AHPVG, notari Joaquim Fuster, 1845). Dec aquesta informació a l'amabilitat de César Yañez.

la possibilitat de disposar dels béns i cabals del seu sogre mort el mateix 1849, any en què començà a funcionar la «Fàbrica de Mar». Ja hem vist abans que Ferrer i Vidal va convertir-se ràpidament en el soci majoritari de la seva empresa i en un dels grans empresaris catalans del XIX.³⁸

2.2.4. Isidre Marquès i Riba

Un cas similar al de Josep Ferrer i Vidal és el d'Isidre Marquès i Riba, fundador de la que es convertiria, amb el pas dels anys, en la principal empresa tèxtil del segle xx a Vilanova. Isidre Marquès i Riba era fill d'Isidre Marquès i Torrents. En la família del pare hi havia, com a mínim, dos germans més: Josep Anton i Pelegrí. Els tres germans Marquès i Torrents van anar a Cuba. El primer a traslladar-s'hi va ser Josep Anton Marquès. Hi fundà una societat per dedicar-se al comerç i a la consignació de vaixells amb el nom de «José Antonio Marquès y Cía.». L'empresa s'havia dedicat, a més a més, al tràfic d'esclaus. És en aquesta casa on devien anar els altres dos germans. Isidre, però, va acabar regentant una botiga a l'Havana. L'altre germà, Pelegrí Marquès i Torrents, va estar a Cuba entre 1804 i 1833, on, a part de dedicar-se al comerç familiar, va entrar en contacte amb altres vilanovins residents a l'illa, ja que esdevindria un dels marmessors testamentaris de Josep Anton Vidal i Pasqual, del qual ja hem parlat anteriorment.³⁹ Quan va tornar a Vilanova, Pelegrí no només es va dedicar a l'activitat comercial, tenint en compte que el 1836 es trobava entre els principals contribuents del subsidi de Vilanova per «dinero a cambio e interes es en buques», sinó que va arribar a ser el segon inversor en la indústria tèxtil vilanovina, fou un dels fundadors de la «Fàbrica de la Rambla» i, com hem vist, participà des del primer moment com a capitalista de la «Fàbrica de Mar». Devia ser aquest oncle qui va dirigir Isidre Marquès i Riba cap a la seva activitat com a industrial.

El mateix Isidre Marquès i Riba va passar uns anys a l'Havana (entre 1837, aproximadament, i 1844). Segurament es devia fer càrrec del negoci del pare i és bastant probable que la major part del capital que invertí a «Puig, Rafecas, Marquès y Cía.» procedís dels cabals acumulats durant aquells anys. Com molts altres «indianos», en tornar es féu construir una casa i va comprar alguna finca plantada de vinya. De la mateixa manera, també es dedicà a la política ja que va ser escollit regidor els anys 1856 i 1861 i nomenat alcalde de Vilanova el 1863

38. SONESSON, *Catalanes en las Antillas...*, 120-127. AHPVG, notari Jaume Marià Ramona i Mayner, 29-1-1844, f. 3 i ss. El sogre de Josep Ferrer i Vidal, Pau Soler i Roig, era membre d'una família amb orígens a Sant Pere de Ribes. El pare de Soler i Roig tenia una botiga a San Juan de Puerto Rico. Pau s'hi traslladà per primer cop el 1803 —amb 9 anys— i hi va tornar el 1816. D'aquí es va traslladar a Cuba on es va instal·lar a Matanzas associat, segons Sonesson, amb Sebastià Gumà. A Cuba es va casar amb Josepa Serra i Vidal, neboda d'un dels principals «indianos» d'origen vilanoví que vivien a l'illa. Precisament aquest oncle-avi de Concepció Soler i Serra (Josep Antoni Vidal i Pasqual) és el que li havia donat en herència la casa que ella aportava als capítols matrimonials de 1844.

39. VIRELLA i BLODA, *L'aventura ultramarina...*, 84. Per al llegat testamentari de Josep Anton Vidal i Pascual es pot consultar ROY, *Catalunya a Cuba*, 84.

i el 1868.⁴⁰ I com en el cas de la resta d'empreses vilanovines, en la que va fundar ell va coincidir amb altres «indianos»: Raldiris, Rafecas i Coll poden ser qualificats com a tals.

3. Conclusions

Podem estar temptats de pensar que els quatre casos que acabo de presentar són puntuals. El fenomen, però, com es pot intuir a partir del text, va ser de caràcter generalitzat a Vilanova. Els tres apèndixs que s'inclouen al final són força concloents: al voltant d'un 60 per cent del capital invertit en la indústria tèxtil de la població provenia d'individus que havien tingut alguna relació directa i/o familiar amb les Antilles. Una revisió a fons de noves fonts documentals segurament modificaria a l'alça aquest percentatge. Sóc conscient que no podem afirmar que la totalitat del capital invertit per aquestes persones s'hagi originat a les Antilles. Això requeriria un estudi cas per cas, i encara seria difícil de quantificar amb exactitud en quina proporció procedeix d'un lloc o d'un altre. Però el cert és que sense la relació que s'hi establí, una bona part d'aquests cabals no haurien acabat servint per impulsar la moderna indústria tèxtil.

En aquest sentit, queda prou clar, al meu entendre, que els casos exposats mostren un model de comportament similar en el grup dels «indianos» vilanovins. D'una banda es produeix un desplaçament cap a les Antilles fruit del nou model de relacions comercials que s'implanta en les primeres dècades del segle XIX, el qual, partint del comerç de vins i, en menor mesura, d'aiguardents permet l'acumulació de capital a partir del control de les relacions comercials antillanes. Un cop es retorna a Catalunya, en general, es mantenen les mateixes relacions comercials gràcies al destacat paper dels vincles familiars i aquests, especialment el matrimoni, poden servir, al seu torn, per vincular-se a fortunes més grans o per accedir-hi. Tot i amb això, cal que el «nouvingut» procedeixi del mateix grup que manté relacions comercials amb les colònies. El seu retorn a la Península no comporta un abandonament de les activitats comercials, sinó més aviat la seva consolidació i l'ampliació cap a altres tipus d'activitat (la producció de vins, per exemple, a través de la compra de terres). És en aquest marc que el nou model de relacions comercials abans esmentat porta cap a la inversió en la indústria per part d'un bon nombre dels retornats, alguns dels quals —o alguns dels seus familiars més directes— faran el pas de convertir-se en veritables industrials.

Era lògic, doncs, que aquells que van viure de més a prop el canvi en les relacions exteriors del comerç català s'adonessin de les possibilitats dels nous circuits que es van obrir al llarg de les primeres dècades del segle XIX. La nova indústria tèxtil, necessitada d'un volum superior de capitals que la vella

40. DD. AA., «*Americanos, Indianos...*», 245. Respecte a la compra de terres sabem que Isidre Marquès i Riba va comprar una finca desamortitzada plantada de vinya a l'Arboç pel valor de 75.257 pessetes, vegeu S. J. ROVIRA I GÓMEZ, *La desamortització de Madoz a la província de Tarragona (1859-1886)*, Tarragona, 1987, 54-57 i 583. CABANA, *Fàbriques i empresaris...*, 226.

manufatura cotonera, es va convertir en el nexa d'unió entre el mercat «exterior» català i el seu mercat «interior». Comerç de vins i de cotó, producció i venda de teixits van acabar essent part de la mateixa xarxa de relacions comercials. Però la inversió industrial no va ser un simple plantejament «estratègic» d'aquesta fracció de la burgesia catalana. Els capitals s'invertiren per rendibilitzar-los al màxim. Com ja he demostrat en un altre lloc, la rendibilitat del capital invertit per cada individu va ser bastant més alta que el que se suposava fins ara.⁴¹ Tot i que, segurament, aquest benefici no seria tan ràpid ni tan voluminós com la inversió en negocis especulatius, com assenyalava en les planes inicials Francesc Costa.

El cas vilanoví ens pot aparèixer com una exageració. És cert que els «indianos» vilanovins semblen seguir un cert patró que vindria a refer les relacions ja establertes a les Antilles. També és cert que, sense la voluntat d'aquest grup d'emprenedors, Vilanova no s'hauria erigit com una ciutat industrial. Això és el que la distingeix d'altres poblacions. Però també és cert que la industrialització catalana és plena de noms d'«indianos»: els Güell, els Amell, els López, els Biada... Hauriem de saber de forma global què ha passat en aquest procés, quin paper ha tingut i fins a quin punt hauria estat important la participació del capital d'origen comercial i colonial. D'aquesta manera, el cas de Vilanova apunta a una major participació d'aquest en el pas al vapor de la indústria cotonera, mentre que en altres casos i sectors, com el de la llana a Sabadell i a Terrassa, l'acumulació de capacitats tècniques hauria jugat un paper fonamental en el procés d'industrialització.⁴²

Si el cas de Vilanova és extrem, però no únic a Catalunya, tampoc no ho és si el punt de referència és l'Estat espanyol. Jesús M. Valdaliso ha apuntat la importància que ha tingut el capital d'origen colonial en la industrialització a Biscaia. I, probablement, és aquest fenomen un dels trets distintius respecte d'altres processos d'industrialització com el cas britànic o el francès, en els quals el paper del comerciant aliè al sector cotoner ha estat molt menys rellevant.⁴³

41. SOLER, *Desenvolupament comercial...*, 141-148.

42. J. M. BENAUL BERÉNGUER, "Realidades empresariales y estructura productiva en la industria textil lanera catalana. 1815-1870" a F. COMÍN y P. MARTÍN ACEÑA (eds.), *La empresa en la historia de España*, Madrid, 1996.

43. J. M. VALDALISO, «Los orígenes del capital invertido en la industrialización de Vizcaya, 1879-1913», *Revista de Historia Industrial* 4, Barcelona, 1993, 159-172. Per als casos britànic i francès podem consultar F. CROUZET, *The First Industrialists. The Problem of Origins*, Cambridge, 1985, i S. CHASSAGNE, *Le coton et ses patrons. France 1760-1840*, París, 1991, en aquests casos destaquen dins dels empresaris i fundadors d'empreses els grups que ja tenien vinculacions amb el sector tèxtil, ja fossin fabricants o comerciants de teixits.

APÈNDIX 1
Inversió en empreses tèxtils a Vilanova i la Geltrú
(capital en pessetes)

	<i>Rambla</i>	<i>Mar¹</i>	<i>Santiacana</i>	<i>Xoriguer²</i>	<i>Francí³</i>	<i>Total⁴</i>
1839-1845	1.004.440	-	-	-	-	1.004.440
1846-1850	-154.440	945.000	-	-	-	790.560
1851-1855	100.000	655.000	600.000	669.975	190.000	2.214.975
1856-1860	-	500.000	400.000	-	63.500	963.500
1861-1865	-265.000	-	-	-	-	-265.000
Total	685.000	2.100.000	1.000.000	669.975	253.000	4.708.475

Fonts: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, Arxiu Històric de Protocols de Vilanova i la Geltrú

1. *Fàbrica de Mar*: Denominació popular de l'empresa «José Ferrer y Cía.». La inversió del quinquenni 1851-1855 l'he extreta de Francesc Cabana (*Fàbriques i empresaris...*, p. 172), ja que es pot considerar que el capital que indica aquest autor correspon a l'escriptura de 5 de maig de 1855 que van signar els socis davant del notari Josep Marrugat de Vilanova i la Geltrú, cosa que sabem a partir de l'escriptura de 1859. El problema que hi ha és que aquest volum de 1855 s'ha perdut i, per tant, no l'hem poguda consultar. Segons Giménez i Guitied, el capital d'aquesta societat era de 2.200.000 pessetes el 1860.

2. *Cal Xoriguer*: o Fàbrica de Sant Joan, era la denominació popular de l'empresa «Puig, Rafecas, Marquès y Cía.», que a partir de 1865 s'anomenà «Rafecas, Marquès y Cía.». Cabana indica que el capital fundacional era de 670.000 pessetes que consten al quadre. Com que tenim el mateix problema que amb la Fàbrica de Mar (l'escriptura fundacional és de 1855 del notari Marrugat), no he considerat que hi hagués inversió entre 1855 i 1865. Giménez i Guitied dona un capital sensiblement inferior per a aquesta societat (393.400 pts.) que devia fer com a estimació del fix.

3. *Francí, Guardiola y Cía.*: Aquesta societat presenta algunes complexitats, ja que durant un temps va funcionar fusionada amb la «Fàbrica de la Rambla». El 1858 la societat s'havia venut a «Nadal y Ribó» pel preu de 38.100 duros (190.500 pessetes, vegeu notari Òdena de Barcelona, 27-5-1861), però en l'escriptura de liquidació (notari Ramona de Vilanova, 4-7-1860) l'empresa es va valorar en 238.500 pessetes. Giménez i Guitied encara dona un capital inferior per a «Nadal y Ribó»: 150.775 pessetes.

4. Les escriptures notariales encara ens donen informació d'una societat que es va crear amb el nom de «Rabella y Cía.», però aquesta no va arribar a funcionar ja que no n'hi ha més constància (ni notarial, ni per les matrícules industrials). D'altra banda, sí que hi va haver una empresa que funcionava amb el nom d'«Amigó, Moncunill y Cía.», de la qual no hi ha cap constància notarial, però sí que surt a les matrícules, a l'estadística de la Junta de Fàbriques de 1850 i a Giménez i Guitied. Aquest darrer estima el capital en 163.275 pessetes, per la qual cosa podríem augmentar el total del quadre a 4.871.750 pessetes.

APÈNDIX 2

Inversors en les empreses tèxtils a Vilanova i la Geltrú, 1833-1865

(A - aquells que van tenir relació amb el comerç colonial; *vid.* apèndix 3)

<i>Nom</i>	<i>Professió</i>		<i>Inversió total</i>
FERRER VIDAL, Josep	FABRICANT	A	504.000
MARQUÈS TORRENTS, Pelegrí	COMERCIANT	A	439.590
SOLER ROIG, Pau	COMERCIANT	A	392.655
VIDAL, Domènec	COMERCIANT		279.583
SALOM JACAS, Josep Antoni	FABRICANT		250.000
SOLER MORELL, Pau	COMERCIANT	A	245.000
FERRER ROIG, Joan	COMERCIANT	A	240.000
PUIG ESCARDÓ, Pere	PROPIETARI		239.500
SOLER (Germans)	NO CONSTA	A	205.000
GÜELL CASAS, Bartomeu	COMERCIANT		192.090
RAFECAS PUIG, Joan	COMERCIANT	A	131.175
RAMONA MAYNER, Jaume Marià	ADVOCAT		130.000
COLLASO GIL, Pere	PROPIETARI	A	125.000
FERRER SOLER, Gregori	COMERCIANT	A	115.010
MARQUÈS RIBA, Isidre	COMERCIANT	A	112.500
GARRIGA, Pere	COMERCIANT	A	72.565
ESQUIROL GASSÓ, Miquel	COMERCIANT		71.640
MARCET VIDAL, Frederic	COMERCIANT		67.310
RALDIRIS CARBÓ, Salvador	COMERCIANT	A	66.500
GUMÀ, Sebastià	COMERCIANT	A	66.300
BATLLE SIDÓS, Pau	COMERCIANT	A	65.285
MILÀ DE LA ROCA, Ramon	COMERCIANT	A	64.310
TRIOLA RIBA, Pere	COMERCIANT		63.660
ESCOFET ROIG, Joan	NO CONSTA		62.500
SANTACANA CASTANY, Josep	NO CONSTA		62.500
SADURNÍ CAPARA, Joaquim	FABRICANT		62.500
JUST, Ramon	ADVOCAT	A	62.500
OLIVELLA MIRÓ, Joaquim	NO CONSTA		62.500
MAS RAFECAS, Gabriel	NO CONSTA		62.500
FONTANALS ILLA, Joaquim	NO CONSTA	A	62.500
SANTACANA CASTANY, Joan	COMERCIANT	A	62.500

Nom	Professió		Inversió total
PRATS PONS, Ramon	NO CONSTA	A	62.500
SERRA VIDAL, Josep	NO CONSTA	A	62.500
SERRA TOTESAUS, Joan	COMERCIANT		61.500
COLL PUIG, Gabriel	COMERCIANT	A	58.000
RAVENTÓS MILÀ, Cristòfor	COMERCIANT	A	55.360
PUIG MORAGAS, Josep	COMERCIANT		53.435
MAS MARTÍ, Joaquim	NO CONSTA		50.000
JULIACHS, Antoni	NO CONSTA		50.000
ASBERT MINGUELL, Joan	COMERCIANT		49.015
ESQUIROL GASSÓ, Joan	COMERCIANT		46.385
FONT, Francesc	COMERCIANT	A	42.730
LLIMÓS MANSO, Jeroni	NO CONSTA		40.000
PUIG RAFECAS, Bonaventura	COMERCIANT	A	37.500
SOLER RIBÓ, Sebastià	COMERCIANT		36.640
RAFECAS PUIG, Cristòfor	PROPIETARI	A	36.000
BARÓ GIBERT, Josep	COMERCIANT	A	34.565
PUIG BALLESTER, Josep	COMERCIANT	A	33.315
FERRER ROSICH, Josep	NO CONSTA		30.000
ROVIROSA CASTELLVÍ, Josep	NO CONSTA		30.000
FRANCÍ MATA, Pere	COMERCIANT		30.000
BALLESTER BALLESTER, Fèlix	PROPIETARI		25.000
VIDAL BALLESTER, Francesc	PROPIETARI		25.000
FRANCÍ MATA, Joan	FABRICANT		20.000
ROQUER, Francesc	COMERCIANT		16.115
GUARDIOLA SALADRIGAS, Joaquim	COMERCIANT		15.000
FONT AMIGÓ, Narcís	NO CONSTA		15.000
CORTÉS MARTÍ, Gaietà	COMERCIANT		15.000
SOUCHEIRON CORTIS, Lluís	COMERCIANT		14.375
GENER, Josep	COMERCIANT	A	11.625
GISPERT, Llorenç	FABRICANT		0
RIBÓ, Pau	COMERCIANT		0
RÀFOLS, Josep Maria	COMERCIANT		0
Total			5.695.233
% de capital d'indianos			60,87

Percentatge que representen les professions declarades

ADVOCAT	3,38
COMERCIANT	58,97
FABRICANT	14,69
PROPIETARI	7,91
NO CONSTA	15,06
	<hr/>
	100,00

Nota: La professió es refereix a la professió declarada en les escriptures notarial.

Com es pot comprovar, la inversió total no correspon a la inversió estimada a l'apèndix 1. Això és a causa que l'estimació de la inversió dels socis n'inclou alguns que després es van retirar de l'empresa o bé van canviar o, fins i tot, van reduir-ne la participació. Un cas paradigmàtic d'aquest fet seria el de Domènec Vidal, al qual, si haguéssim fet un càlcul de la inversió corregint aquests desdoblaments, no se li hauria hagut de comptabilitzar cap mena d'aportació de capital.

APÈNDIX 3

Inversors en empreses tèxtils a Vilanova que van tenir alguna relació amb el comerç colonial i amb les Antilles

- BARÓ I GIBERT, Josep (Vilanova i la Geltrú, 1826-1885). Va arribar a Cuba cap al 1850, on va residir durant 18 anys. Va ser secretari de la «Sociedad de Beneficencia de naturales de Cataluña» el 1861 i el 1862. A Vilanova va ser regidor de l'Ajuntament (1874) i membre de la junta de la Caixa d'Estalvis. Es va casar amb Clotilde Güell i Baró. Fou soci de la «Fàbrica de la Rambla».
- BATLLE I SIDÓS, Pau. Havia viscut a Cuba. Se sap que havia estat associat amb un altre comerciant, Antoni Puig i Carsí. Va ser soci de la «Fàbrica de la Rambla».
- COLL I PUIG, Gabriel. Vegeu text.
- COLLASO I GIL, Pere. Havia nascut a l'Havana, segons declara als protocols notariais. Devia ser germà de l'escolapi Bernat Collaso, també natural d'aquella ciutat, i del polític liberal Josep Collaso i Gil. Va ser soci de «Santacana, Sadurní y Cía.».
- FERRER I ROIG, Joan. Vegeu text.
- FERRER I SOLER, Gregori. Havia nascut a Cuba. Va ser marmessor testamentari de Josep Antoni Vidal i Pascual, també resident a l'illa. El seu fill, Francesc Ferrer i Ferret (n. 1847) es va establir a l'Havana, d'on va tornar el 1875. Va ser soci de la «Fàbrica de la Rambla». La seva vídua —Àngela Ferret— va continuar la seva participació a partir de 1865.
- FERRER I VIDAL, Josep (Vilanova i la Geltrú 1817-Barcelona 1893). Vegeu text.
- FONT, Francesc. Vegeu text.
- FONTANALS I ILLA, Joaquim. Declarava haver nascut a l'Havana. Un germà seu, Jaume, es va establir a Puerto Rico el 1803 on es dedicà al comerç. El seu oncle, Andreu Fontanals, era capità de la marina.
- GARRIGA, Pere. Vegeu text.
- GENER, Josep. Amb tota seguretat es tracta de Josep Gener i Guasch, un dels fundadors de la «Sociedad de Beneficencia de Naturales de Cataluña». Va ser soci de la «Fàbrica de la Rambla», en morir, la seva filla va continuar la participació encara que de forma reduïda.
- GUMÀ I SOLER, Sebastià (Vilanova i la Geltrú, 1794-1850). Residia a l'Havana a començament del segle XIX, on tenia una botiga. També en tenia una a Matanzas. És coneguda l'activitat esclavista de la família. Un tal Joan Gumà i Carsí havia participat en expedicions negreres des de la zona de Montevideo. El seu fill més conegut, Francesc Gumà i Ferran, va residir una temporada a Cuba on es va enriquir. Aquest darrer va ser el principal impulsor del ferrocarril i fundador del Banc de Vilanova. Sebastià Gumà fou fundador i gerent de la «Fàbrica de la Rambla».
- JUST, Ramon. Havia nascut a Sitges, tal fom fa constar a les escriptures notariais. Residia a Cuba, però en va ser expulsat pel capità general i es va establir a París. L'any 1859 va publicar un futelet titulat *Las aspiraciones de Cuba*, en el qual es declarava liberal i favorable a la independència cubana. Va invertir a «Santacana, Sadurní y Cía.»
- MARQUÈS I RIBA, Isidre. Vegeu text.
- MARQUÈS I TORRENTS, Pelegrí. Vegeu text.
- MILÀ DE LA ROCA, Ramon. Els Milà de la Roca eren una coneguda família d'indianos. Josep Ramon Milà de la Roca havia arribat al Montevideo cap a 1790. Antoni Milà de la Roca s'havia establert a Vilanova i la Geltrú a començament del segle XIX. Aquest havia contribuït al finançament d'alguna de les expedicions de Cristòfor Roig i Vidal. Va ser soci fundador de la «Fàbrica de la Rambla».

PRATS I PONS, Ramon. El seu germà Francesc residia a l'Havana l'any 1856.

PUIG I BALLESTER, Josep. Procedia d'una família amb interessos en el comerç i la navegació amb Amèrica. Va ser soci de la «Fàbrica de la Rambla».

PUIG I RAFECAS, Bonaventura. Fill d'Isidre Puig i Ballester i d'Antònia Rafecas i Puig, les famílies dels quals havien fet una part de la seva fortuna amb el comerç i la navegació amb Amèrica. Va ser soci de «Francí, Guardiola y Cía.».

RAFECAS I PUIG, Joan (Vilanova i la Geltrú, ?-1871) Seria oncle de Bonaventura Puig i Rafecas. L'any 1845 va demanar el passaport per anar a Cuba. Tenia negocis a Guantánamo. Va ser soci i administrador de «Puig, Marquès, Rafecas y Cía.»

RAFECAS I PUIG, Cristòfor. Vegeu els tres anteriors.

RALDIRS I CARBÓ, Salvador. Vegeu text.

RAVENTÓS I MILÀ, Cristòfor. El seu fill, Joan Raventós i Roig, va residir a l'Havana fins a mitjan segle. Joan Raventós es va casar amb la filla de Josep Gener [i Guasch]. Cristòfor Raventós va ser soci de la «Fàbrica de la Rambla» i en morir el succeí per herència en l'acció d'aquesta.

SANTACANA I CASTANY, Joan (Vilanova i la Geltrú, 1815-1872). Estava establert a l'Havana des de començament dels anys trenta. Allà es va casar amb una criolla (María Pérez). Cap a començament dels anys cinquanta va tornar a la vila. Va ser creador i gerent de «Santacana, Sadurní y Cía.»

SERRA I VIDAL, Josep. Es tracta del germà de Josepa Serra i Vidal. Va ser soci de «Santacana, Sadurní y Cía.».

SOLER, GERMANS. Es tracta de Joaquim i Josep Soler i Gustems. Joaquim Soler (1815-1891) havia residit a Cuba on s'hauria dedicat al comerç. Va deixar un llegat per a la construcció d'una font pública situada a la plaça que actualment porta el seu nom. Van ser socis de la «Fàbrica de Mar».

SOLER I MORELL, Pau (Vilanova i la Geltrú, 1822-1900). El seu pare, Pau Soler i Ballester, havia regentat una «pulperia» a l'Havana. Ell havia marxat a final dels anys trenta i hauria residit a Matanzas i a l'Havana. A Cuba es dedicà a la producció sucraera i a la cria de bestiar. A Vilanova, va ser director de la Caixa d'Estalvis de Vilanova i vicepresident del Banc de Vilanova. També va participar en el ferrocarril. Va ser soci de la «Fàbrica de Mar». El 1882 va passar a ser gerent de la «Fàbrica de la Rambla».

SOLER I ROIG, Pau. Vegeu text.

Fonts: VIRELLA, *L'aventura ultramarina...*; MALUQUER DE MOTES, *La burgesia catalana...*; DD. AA., *Diccionari dels catalans a Amèrica*; JOAQUIM ROY, *Catalunya a Cuba*; DD. AA., «*Americanos, indians...*»; SONESSON, *Catalanes en las Antillas...*

Resum

L'article presenta el cas de Vilanova i la Geltrú. Aquesta fou una ciutat que es va industrialitzar en la dècada dels cinquanta del segle XIX, concentrant-se bàsicament en els teixits de cotó i amb una indústria moderna, integrada i amb vapor. Aquest treball pretén mostrar la importància que va tenir per aquest procés d'industrialització el comerç colonial de vins i aiguardents. Per això es plantegen quatre casos (dos comerciants i dos "fabricants") que considerem representatius de l'origen del capital industrial en aquesta ciutat. L'espectacularitat d'aquest cas particular ens ha de portar a fer una reflexió sobre l'origen del capital industrial en la Catalunya del segle XIX.

Paraules clau: Vilanova i la Geltrú; comerç colonial; vi i aiguardent; industrialització; cotó; formació de capital.

Abstract

The Catalan town of Vilanova i la Geltrú (on the coast, west of Barcelona) underwent a rapid process of industrialization in the 1850s, which led to the emergence of a modern cotton industry, fully integrated and using steam power. The article aims to show the important rôle played in the process by the wine and spirits trade with the colonies. Four representative cases, two wine traders and two mill-owners, are chosen to examine the origins of industrial capital in the town. The spectacular nature of this particular case invites fresh thinking on the origin of industrial capital in nineteenth-century Catalonia in general.

Keywords: Catalonia; Vilanova i la Geltrú; colonial trade; wine and spirits; industrialization; cotton; capital formation.